

N:o 223.

Af herr **L. K. Brock**, i anledning af *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 49 och 87 regeringsformen samt §§ 10 till och med 25 äfvensom §§ 27, 28 och 38 riksdagsordningen.*

I Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af §§ 49 och 87 regeringsformen samt §§ 10 till och med 25 äfvensom §§ 27, 28 och 38 riksdagsordningen har föreslagits, att valen till Andra Kammaren skulle vara proportionella och omedelbara, samt att närmare bestämmelser om valen skulle meddelas i en särskild vallag. Meningarna om de olika valmetodernas lämplighet äro emellertid så delade, och dessa metoders betydelse för valet och dess utgång är så stor, att enligt min uppfattning den metod, som är afsedd att tillämpas, bör närmare angifvas i grundlagen. Den metod, som Kungl. Maj:t synes hafva föredragit, finnes upptagen i ett propositionen bilagdt förslag till vallag, som är i hufvudsak lika med det af särskilda kommitterade upprättade förslag. Jag vill nu först framlägga några betänkligheter mot detta förslag. I fråga om den i lagförslaget upptagna regeln för fördelningen af platserna mellan de olika partierna, den så kallade d'Hondtska regeln, kan jag ej finna annat, än att den alltför mycket och alltför ofta gynnar de stora partierna på de små partiernas bekostnad. Kommittén gör ett svagt medgifvande i detta afseende, men jag tror, att man skall, om man undersöker de särskilda fallen, finna mitt påstående bekräftadt. Jag skall här anföra ett par exempel. I en valkrets skola tillsättas 7 representanter, och därstädes finnas endast två partier, det ena förfogande öfver 8,500 röster och det andra öfver 2,700 röster. Enligt d'Hondts regel skall

det förra partiet tillsätta 6 platser och det senare partiet endast 1; men icke kan man säga, att förhållandet mellan de båda partiernas röstetal tillnärmelsevis motsvarar förhållandet mellan 6 och 1. Jag väljer nu ett annat exempel. I en valkrets skola 3 platser tillsättas af två partier, utaf hvilka det ena disponerar öfver 3,630 röster och det andra öfver 1,170 röster. Det större partiet skulle i sådant fall få besätta alla platserna. Tillämpar man däremot fördelningsregeln »valkvot och största öfverskott», kommer man till en enligt min mening mera rättvis fördelning. Det mindre partiet skulle med tillämpning af denna regel få i förra fallet två representanter och i senare fallet en. Gifvet är, att med tillämpning af den senare fördelningsregeln ett större parti ock någon gång kan missgynnas, men detta är en sak, som ej kan hjälpas; och i hvarje fall verkar det ej så stötande. För att i viss mån motverka en sådan utgång bör man föreskrifva, att ett parti ej får besätta någon plats, så framt ej dess röstsiffra når upp till en viss bråkdelen af valkvoten.

Jag öfvergår nu till en annan fråga, nämligen den om fördelningen mellan ett partis kandidater af det antal platser, som tillfallit partiet. Genom de i detta afseende föreslagna bestämmelserna har, synes det mig, striden mellan partierna blifvit till stor del öfverflyttad till att blifva en strid mellan de olika grupperna inom ett parti, och denna strid blir härförutom en strid i det fördolda. Lagförslaget icke blott medgifver, att ett parti får uppsätta ett stort antal kandidater, utan det rent af manar därtill genom föreskriften, att suppleanter skola utses på samma gång som de ordinarie ledamöterna. Den kumulativa metoden, som enligt lagförslaget skall tillämpas för att bestämma, hvilka kandidater som skola anses valda inom ett parti, kommer nu, särskildt i betraktande af det stora antal kandidater, som hvarje parti sannolikt skall uppsätta, att medföra samma olägenheter och felaktiga resultat som i de fall, då den användes för att fördela platserna mellan de olika partierna, eller med andra ord, det kan hända, att en grupp, som är berättigad till ett visst antal platser, ej får besätta detta antal, eller ock att en grupp, ehuru därtill berättigad, ej får någon plats alls. Jag skall anföra ett exempel. Ett parti, som fått rätt att besätta 8 platser, innesluter 5 grupper, af hvilka den första disponerat öfver 300 röster, den andra öfver 250 röster, den tredje öfver 100 röster, den fjärde öfver 90 röster och den femte öfver 80 röster. Första gruppen, som har rätt till 3 platser, har i tro att den är starkare än den i själfva verket är, röstat på 4 kandidater, andra gruppen har röstat på 3 kandidater, tredje gruppen på 1 kandidat samt fjärde och

femte grupperna likaledes på 1 kandidat hvar. Första gruppen får i sådant fall besätta endast 2 platser. Utgången kan bli ännu ogynnsammare för de större grupperna, så framt nämligen någon af dessa gifver de flesta rösterna åt en hufvudkandidat, i hvilket fall det kan hända, att gruppen endast får denne representant. Det kan till exempel vidare hända, att ett litet parti, som slutit sig samman med ett större parti för att få en representant, ändock ej får någon, ehuru detta varit meningen. Jag antager, att i en valkrets, som skall tillsätta 7 representanter, finnas ursprungligen tre partier, det första disponerande öfver 2,800 röster, det andra öfver 1,800 röster och det tredje öfver 500 röster. Därest partierna rösta hvar för sig, kommer det första partiet att tillsätta 4 platser och det andra partiet 3 platser. Det tredje partiet sammansluter sig emellertid nu med det första partiet. Ovissa om, huru den ene eller den andre kommer att rösta, fördelar emellertid det största partiets valmän sina röster på 5 af partiets egna kandidater, under det att det minsta partiet gifver sina röster åt sin egen kandidat. Denne kandidat blir i sådant fall ej vald, ehuru sammanslutningen ägt rum under en sådan förutsättning. Af ett sådant resultat måste alltid uppstå misstro mellan de olika grupperna inom ett parti. Man kan visserligen säga, att den grupp, som ej erhållit någon representant, ehuru den varit därtill berättigad, får nöja sig med, att i allt fall någon af partiets kandidater blifvit vald. Detta låter visserligen bra, men i verkligheten förhåller det sig så, att hvarje grupp alltid har ett starkt intresse att få en eller flera af sina kandidater valda, ty eljest skulle ju ej så många kandidater uppsättas på ett partis lista, och vidare måste man besinna, att de mindre partierna eller grupperna, som ej känna sig förvissade om att på egen hand kunna genomdrifva valet af sina egna kandidater, just af denna anledning sammansluta sig med ett annat parti eller grupp och således godkänna dess kandidater endast som »nödfallskandidater». Det synes mig, med andra ord, som om lagförslaget genom sina bestämmelser i fråga om själfva röstningen visserligen i viss mån vinner sitt syfte att åt den enskilde bevara största möjliga frihet, men på samma gång gör valresultatet högst osäkert.

Hvad nu angår frågan om offentlig kandidatur och offentliga val-listor, så har så mycket sagts, med större eller mindre befogenhet, om det tvång, som däraf pålägges den enskilde, och den ofrihet, hvori han därigenom kommer, att jag ej behöfver vidare orda därom.

Utöfver de nu sagda olägenheterna, hvilka synas mig i det närmaste omöjliga att skaffa bort, så snart man utgår därifrån, att skilda

partilistor måste finnas, hafva hos mig uppstått ytterligare ett par betänkligheter, nämligen dels däremot, att alla de röster, som ett parti kunde afvara, utan att det antal platser, hvartill det är berättigadt, minskades, äro att anse som bortkastade, och dels däremot, att de mindre partierna, som ej hvar för sig kunna genomdrifva valet af en kandidat och som ej före valet sammanslutit sig, alltid hafva röstat förgäfvets.

Vidkommande den af kommittén föreslagna indelningen i valkretsar kan jag ej finna annat, än att de skulle blifva alldeles för stora, och jag delar till fullo alla de betänkligheter, som en af ledamöterna i kommittén, häradshöfding Berg, uttalat såväl med afseende på svårigheten för valmännen att skaffa sig den nödiga personalkännedom som ock med hänsyn till kostnaden för en valledning, hvilken i hvarje fall skulle få alltför mycket inflytande på valet. De af mig här förut anmärkta äfventyrligheterna, för att valresultatet skulle blifva ett annat än som afsetts, blifva också större, ju större valkretsarne äro. Anställer man en jämförelse mellan valkretsarnes storlek i Belgien och kommitténs förslag i detta afseende, och tager man samtidigt hänsyn till befolkningstätheten, blifver min öfvertygelse därom, att valkretsarne, sådana de af kommittén föreslagits, skulle blifva alltför stora, ännu mera befast.

Ehuru jag är en hängifven anhängare af det proportionella valsystemet, hvilket synes mig vara ett uttryck för den högsta rättvisa och naturligt sammanhörande med allmän rösträtt, kan jag således ändock ej annat än ställa mig mycket tveksam mot kommitténs och Kungl. Maj:ts i vissa afseenden mycket förtjänstfulla förslag, och detta framför allt utaf det af mig redan angifna skäl, att det tvingar till partibildningar, mer eller mindre onaturliga, och likväl ej fullt nöjaktigt fördelar platserna emellan partierna. Ett uttryck af den högsta rättvisa synes mig valsättet blifva, endast såvidt det lämnar den enskilde valmannen full frihet i fråga om själfva röstningen och på samma gång gör det möjligt för honom att med sin röst bidraga därtill, att den ene eller den andre kandidaten blir vald. Det synes mig, som om detta resultat skulle vinnas genom en valmetod, som föreskrefve,

att en röst tillkomme hvarje valman;

att hvarje valman finge på sin valsedel uppföra en eller flera kandidater, dock ej utöfver ett visst antal, samt att han ansåges vilja gifva sin röst åt dem i den ordning, hvori han uppfört dem;

att, sedan röstsedlarna öppnats, de kandidater, som erhållit röster till första rummet, uppfördes i den ordning, hvori de erhållit röstetal;

att ingen annan kandidat än den, som erhållit någon röst —

eventuellt ett visst antal röster — till första rummet, kunde ifrågakomma vid tillsättande af platserna;

att de kandidater, som till första rummet erhållit så stor röstsiffra som valkvoten, det vill säga det tal, som erhöles vid delning af hela röstsumman med antalet representanter, i första hand ansåges valda;

att, så snart någon kandidat erhållit större röstsiffra än valkvoten, de valmän, som röstat på honom, finge räkna sig till godo så stor kvotdel af rösten, som varit obehöflig för uppnåendet af valkvoten;

att denna kvotdel af rösten därefter tillfölle näste å valsekeln upptagne kandidat, såvidt den kunde medverka till dennes val, men eljest därefter följande kandidater i tur och ordning, allt under samma förutsättning;

att de kandidater, som sålunda genom röstöfverflyttning uppnått valkvoten i röstetal, jämväl ansåges valda;

att därefter, för besättande af återstående platser, det lägsta röstetal, som tillfallit en kandidat, fördelades på de kandidater, som å de sedlar, hvarå denne stode upptagen, komme i nästa rum eller ock på därefter följande kandidater, allt i enlighet med hvad ofvan sagts; samt

att man förfore på enahanda sätt med närmast lägsta röstetal och så vidare, tills alla återstående platser blifvit besatta i enlighet med regeln, att de kandidater, som ej uppnått valkvoten, skulle ingå allt efter storleken af de röstetal, som de sålunda slutligen uppnått.

Jag skall nu anföra ett par exempel och väljer därvid först ett af mera enkel beskaffenhet. I en valkrets skola tillsättas 4 representanter, och antalet afgifna röster befinnes efter sedlarnas öppnande utgöra 3,000, hvadan valkvoten således utgör 750.

Sju kandidater hafva erhållit röstetal till första rummet i följande ordning:

A: 810
 B: 680
 C: 630
 D: 380
 E: 330
 F: 93
 G: 77

Kandidaten A är nu vald i första hand. Jag antager, att de valmän, som uppsatt A i första rummet, alla hafva uppsatt B på andra rummet. Röstlistan får då följande utseende:

A: 750
 B: 680 + 60
 C: 630
 D: 380
 E: 330
 F: 93
 G: 77

Jag antager nu, att af de 77 valmän, som uppsatt G i första rummet, 10 hafva uppsatt C, 30 hafva uppsatt D och 37 hafva uppsatt E i andra rummet. G:s röstetal bortfaller, och röstlistan får följande utseende:

A: 750
 B: 680 + 60
 C: 630 + 10
 D: 380 + 30
 E: 330 + 37
 F: 93

F:s röstetal skall härefter fördelas, och under antagande att af de valmän, som röstat på F i första rummet, 3 hafva uppsatt C, 10 hafva uppsatt D och 80 hafva uppsatt E i tredje rummet, får listan följande utseende:

A: 750
 B: 680 + 60
 C: 630 + 10 + 3
 D: 380 + 30 + 10
 E: 330 + 37 + 80

A har sålunda att räkna sig tillgodo 750 röster, B 740 röster, C 643 röster, D 420 röster och E 447 röster, hvadan A, B, C och E äro valda.

Jag väljer härefter ett exempel, där fördelningen af rösterna utfaller annorlunda. I en valkrets skola likasom i förra fallet tillsättas 4 platser och hela antalet afgifna röster uppgår till 3,000. Valkvoten utgör således 750. Sju kandidater hafva erhållit röstetal till första rummet i följande ordning:

A: 810
 B: 780
 C: 630
 D: 350
 E: 330
 F: 63
 G: 37

Kandidaterna A och B äro valda i första hand. Hvar och en af de valmän, som uppsatt A i första rummet, får räkna sig till godo $\frac{60}{810}$ röst. Under antagande, att af dessa valmän 600 hafva uppsatt C och 210 G i andra rummet, erhåller sålunda C ytterligare $44\frac{4}{9}$ och G $15\frac{5}{9}$ röster. De valmän åter, som uppsatt B i första rummet, få räkna sig tillgodo $\frac{30}{780}$ röst. Med antagande, att af dessa valmän 510 gifvit D och 270 gifvit E andra rummet, erhåller D ytterligare $19\frac{16}{26}$ samt E $10\frac{10}{26}$ röster. Röstlistan får härefter följande utseende:

A: 750
 B: 750
 C: $630 + 44\frac{4}{9}$
 D: $350 + 19\frac{16}{26}$
 E: $330 + 10\frac{10}{26}$
 F: 63
 G: $37 + 15\frac{5}{9}$

Jag antager nu vidare, att af de 37 valmän, som i första rummet röstat på G, 21 hafva uppsatt D och 16 hafva uppsatt E i andra rummet, äfvensom att af de 210 valmän, som i första rummet uppsatt A och i andra rummet G, 135 hafva gifvit D och 75 hafva gifvit E tredje rummet. Röstlistan får i följd häraf följande utseende:

A: 750
 B: 750
 C: $630 + 44\frac{4}{9}$
 D: $350 + 19\frac{16}{26} + 21 + 10$
 E: $330 + 10\frac{10}{26} + 16 + 5\frac{5}{9}$
 F: 63

De röster, som tillfallit F i första rummet, skola härefter gå till fördelning. Under antagande, att af de valmän, som röstat på F i första rummet, 5 hafva uppsatt D och 58 hafva uppsatt E i andra rummet, får nu röstlistan slutligen detta utseende:

A: 750
 B: 750
 C: $630 + 44\frac{4}{9}$
 D: $350 + 19\frac{16}{26} + 21 + 10 + 5$
 E: $330 + 10\frac{10}{26} + 16 + 5\frac{5}{9} + 58$

A har sålunda att för sin del beräkna 750 röster, B likaledes 750 röster, C $674\frac{4}{9}$ röster, D $405\frac{16}{26}$ röster och E $419\frac{110}{117}$ röster, hvadan A, B, C och E äro valda.

Valmetoden är, såsom det synes, ytterst enkel och lättfattlig. Att den leder till ett rättvist resultat, därom är jag ock öfvertygad,

då den gifver de större partierna det antal platser, som dem rätteligen tillkommer, samt gör det möjligt för de mindre partierna att, så att säga i andra hand, sammansluta sig om en kandidat och eventuellt med tillhjälp af röstdelar från andra partier få honom vald. På en rättvis grund synes mig metoden ock framför allt hvila, då den gifver den enskilde valmannen möjlighet att, om jag så får kalla det, fullständigt förbruka hela sin röstkraft.

Huru ställer sig metoden i fråga om den risk, som vid användandet af den enkla kumulativa metoden kan uppstå, därigenom att ett parti röstar på flera kandidater, än det får rätt till att utse, eller ock att det kastar sina röster hufvudsakligen på *en* kandidat? Denna risk, att nämligen förlora en eller flera platser, finnes ej vidare, ty ett parti får alltid genom röstöfverflyttningarna det antal platser, som det har rätt till, huru många kandidater det än röstar på, och huru det än fördelar sina röster, endast det ej uppsätter allt för få kandidater.

Huru ställer sig metoden med hänsyn till nödvändigheten af partibildningar? Den fordrar ej strängt åtskilda partier, utan den tvärtom gör det mycket lätt för valmän att sammansluta sig om vissa kandidater och därefter dela sig i grupper för att rösta på olika kandidater. Att den gör en viss partibildning önskvärd, är en själfklar sak, då den är en metod för proportionellt valsätt, men den lämnar partibildningen frihet att röra sig inom vidsträckta gränser, samt gifver de lokala grupperna en själfständig verksamhet.

Äro vid denna metods användning offentliga kandidater och offentliga vallistor behöfliga? Nej; en annan sak är, att det ur praktisk synpunkt kan vara lämpligt att föreskrifva, att endast de kandidater, som anmälts af ett större eller mindre antal valmän, få komma under omröstning. Att det ur denna synpunkt ock kan vara lämpligt, att valmannen endast får uppsätta ett begränsadt antal kandidater på sin lista, och att, därest en kandidat endast fått några röster, dessa utan vidare lämnas ur räkningen, vill jag här endast nämna.

Hvad skall man säga om metoden med hänsyn till valkretsarnes storlek? De skäl, som i fråga om valkommitténs förslag tala för att valkretsarne skola göras rätt stora, bortfalla här till största delen, då grupperna inom ett parti och äfven de enskilda valmännen kunna uppträda själfständigt.

Att jag med den tid, som stått mig till buds, ej kunnat fullt uttömmande och otvetydigt angifva grundbestämmelserna i den metod, som jag tänkt mig, kan enhvar förstå, likasom jag ock väl vet, att mycket återstår att göra, innan metoden kan blifva användbar. Därest

konstitutionsutskottet finner mitt förslag beaktansvärdt, lärer det emellertid icke underlåta att affatta de nödiga bestämmelserna.

På grund af hvad jag nu anfört, vågar jag vördsamt hemställa,

att vid en eventuell förändring af valsättet till Riksdagens Andra Kammare på grundvalen af proportionella val den valmetod, jag här förut angifvit, måtte i hufvudsak vinna tillämpning, samt valmetodens hufvuddrag införas i grundlagen.

Om remiss till konstitutionsutskottet anhålles.

Stockholm den 4 mars 1904.

L. Brock.